

บทที่ 7

รูปแบบกระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ

กระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ เป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างเสริมสุขภาพที่ได้ใช้กระบวนการทางสังคมซึ่งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญตามประกาศในกฎบัตรอตตาวา มาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน สิ่งสำคัญที่ค้นพบในการศึกษาครั้งนี้ คือ การสร้างเสริมสุขภาพด้วยกลไกของสัจจะออมทรัพย์สามารถทำให้บุคคล ครอบครัว และชุมชน เกิดความสุขทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ(ปัญญา) ได้อย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกัน หรือเรียกว่าได้ว่า สามารถทำให้บุคคล ครอบครัว และชุมชนเกิดสุขภาพแบบองค์รวมได้ โดยมีแนวคิดหลักของการจัดกิจกรรม คือ การมุ่งใช้เงินตราเป็นสื่อ เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ มีสัจจะต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งมุ่งพัฒนาการเรียนรู้ของคนให้สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น รู้จักร่วมคิด ร่วมเงิน ร่วมแรง ร่วมใจพัฒนาให้เกิดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อต่อการมีสุขภาพในทุกมิติ จะเห็นได้ว่าการดำเนินการของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ทั้ง 4 ขั้นตอนที่กล่าวมาในบทที่ 6 จึงเป็นการใช้เงินมาเป็นทั้งปัจจัยหลักและร่วมในการสร้างกิจกรรมเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ให้คนมีคุณธรรม และมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองและนำไปสู่การมีสุขภาพองค์รวม

ดังนั้นเพื่อให้ข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มคนทั่วไปที่สนใจจะพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยจึงขอเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ จากการสังเคราะห์ ผลที่ได้จากการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพในบทที่ 6 ให้เห็นถึงขั้นตอนหลักที่มีผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพองค์รวม ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทที่มีความหลากหลายได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบกระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ

การพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ ประกอบขั้นตอนหลักๆ 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การประเมินชุมชน 2) การสร้างกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และ 3) การประเมินผลการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ รายละเอียดของแต่ละขั้นตอน มีดังนี้

1. การประเมินชุมชน เป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญของการดำเนินการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เพราะเป็นการประเมินความพร้อมของชุมชนที่เอื้อต่อการรวมกลุ่ม สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณามี 3 ประการคือ

1.1 ความต้องการของชุมชน คือ การประเมินวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ในเรื่องเกี่ยวกับแหล่งทุน สวัสดิการ ความตระหนักรู้ในความทุกข์ร้อนร่วมกันของคนในชุมชนที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนหรือสวัสดิการใดๆได้ด้วยตนเอง ทำให้ขาดความมั่นคงในชีวิต

1.2 ภาวะผู้นำของผู้นำกลุ่ม คือ การประเมินความสามารถหรือทักษะของภาวะผู้นำในการรวมกลุ่มคน เพื่อมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เนื่องจากการดำเนินงานของกลุ่มเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับเงินตรา ผู้นำกลุ่มจึงเป็นบุคคลสำคัญที่มีผลต่อความล้มเหลวหรือความสำเร็จของกลุ่มอย่างยิ่ง ทั้งนี้ผลจากการศึกษาพบว่า คุณสมบัติของผู้นำกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของคนในชุมชน คือ

1. มีคุณธรรม คือ มีความเสียสละ รับผิดชอบ
2. มีความสามารถ คือ ชอบเรียนรู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และกล้าคิดและกล้าตัดสินใจ

นอกจากนี้ พบว่า ผู้นำกลุ่มที่มีความต้องการเฉกเช่นผู้อื่นจะช่วยให้เข้าใจความต้องการและความรู้สึกของผู้เข้าร่วมกลุ่มอย่างลึกซึ้งเนื่องจากมีประสบการณ์ร่วมกันและเป็นพลังในการขับเคลื่อนกลุ่มในฐานะผู้นำได้มาก

1.3 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน คือ การประเมินลักษณะความผูกพันกันทางสังคมของคนในชุมชน ถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการรวมตัวกันของกลุ่มคนในชุมชน ผลจากการศึกษา พบว่าชุมชนชนบทที่ยังคงสังคมเครือญาติ คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ในลักษณะเกื้อกูล มีความผูกพันและไว้วางใจต่อกัน เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มได้ง่าย ในชุมชนเมืองหากคนในชุมชนยังคงความสัมพันธ์แบบสังคมเครือญาติ ความเป็นเมืองก็ไม่ใช่อุปสรรคต่อการรวมกลุ่ม

ดังนั้นในขั้นตอนแรกของการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์ จึงเป็นขั้นตอนของการประเมินว่า ชุมชนมีความพร้อมในการรวมกลุ่มคน เพื่อการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพียงใด ทั้งนี้ หากชุมชนใดประเมินได้ว่า มีความพร้อมดังที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 3 ประการ ย่อมแสดงว่า ชุมชนแห่งนั้นมีความพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการสัจจะออมทรัพย์ในขั้นตอนต่อไป

2. การสร้างกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย ขั้นตอนย่อย 3 ขั้นตอน คือ การสร้างการออม การใช้เงินออม และการประยุกต์ใช้เงินออม แนวคิดหลักในการดำเนินกิจกรรมขั้นตอนนี้ คือ การใช้เงินตราที่คนให้ค่ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข รายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละขั้น มีดังนี้

2.1 การสร้างการออม เป็นขั้นในการรวบรวมคน และเงินที่อยู่อย่างกระจัดกระจาย ให้มาเป็นกลุ่มก้อน ที่เกิดพลังในการจัดการในอนาคต แนวปฏิบัติสำหรับขั้นนี้ มีดังนี้

2.1.1 การหาสมาชิก ควรเริ่มจากคนใกล้ชิด และใช้วิธีบอกกล่าวกันผ่านความใกล้ชิดกันฉันท์เพื่อนหรือญาติมิตร โดยต้องพยายามสร้างความเข้าใจให้เห็นถึงข้อดีของการทำกลุ่ม การสมัครเป็นสมาชิกต้องเกิดจากความสมัครใจ

2.1.2 การตั้งคณะกรรมการ ควรใช้การเลือกตั้ง โดยคณะกรรมการคัดเลือกจากสมาชิกกันเอง ซึ่งจะต้องเน้นการเลือกบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนให้แก่สมาชิกได้

2.1.3 การออกกฎกติกา ควรเป็นกฎกติกาที่ร่างโดยคณะกรรมการ และมีการนำเสนอต่อสมาชิกเพื่อขอความเห็นชอบ กฎกติกาที่เหมาะสมควรมีลักษณะ ดังนี้

1. ต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต และสามารถนำไปปฏิบัติได้
2. มีความยืดหยุ่น เนื่องจากการก่อตั้งกลุ่มต้องการสร้างการเกี่ยวกลมมากกว่าการค้ำกำไร

3. มีการกำหนดการประชุมกลุ่มทุกเดือน

4. มีระบบเอกสารและระบบบัญชีที่เข้าใจง่ายไว้เพื่อตรวจสอบ

สำหรับ บทลงโทษควรใช้กฎหมายสังคม คือ การยอมรับหรือการถูกปฏิเสธจากเพื่อนสมาชิก เป็นหลักการสำคัญ โดยการตัดสินใจจึงควรทำในนามคณะกรรมการกลุ่ม

2.1.4 การส่งเงินออม ต้องมีการระบุในกฎกติกาให้สมาชิกกลุ่มมีสัจจะที่จะต้องส่งเงินออมตามที่ตั้งสัจจะในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกทุกเดือน โดยส่งในวัน เวลา สถานที่ที่ร่วมกันกำหนดไว้

2.2 การใช้เงินออม เป็นขั้นของการใช้เงินออมที่ได้จากการรวบรวมในขั้นที่ 1 การใช้เงินออมสามารถนำมาใช้ใน 2 ลักษณะ คือ การกู้ยืม และการจัดสวัสดิการตามความต้องการของสมาชิกกลุ่ม รายละเอียดของหลักการปฏิบัติ มีดังนี้

2.2.1 การกู้ยืมเงิน เป็นการนำเงินออมที่รวบรวมได้จากสมาชิก มาจัดสรรให้สมาชิกกู้ยืม สำหรับหลักปฏิบัติ มีดังนี้

1. ควรมีการกำหนดวงเงินและดอกเบี้ยที่สามารถกู้ยืมได้ เพื่อแจ้งให้สมาชิกทุกคนรับทราบตั้งแต่แรกที่เข้ามาเป็นสมาชิก

2. มีเอกสารการกู้ยืมที่เข้าใจง่ายที่ระบุรายละเอียดการตั้งสัจจะที่จะใช้เงินคืนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย

3. การอนุมัติกู้ยืมเงินให้อยู่ในการตัดสินใจของคณะกรรมการ ซึ่งเน้นในกรณีที่มีความจำเป็นจริง ๆ และต้องประเมินถึงวงเงินกู้ที่สามารถผ่อนใช้คืนได้

2.2.2. การจัดสวัสดิการ เป็นการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ ซึ่งเกิดจากการนำเงินมาสร้างความมั่นคงมั่นใจกับการมีหลักประกันชีวิตของสมาชิก ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญต่อความ

ยั่งยืนของกลุ่ม เนื่องจากเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดการเกื้อกูลกัน และสามารถใช้เป็นเงื่อนไขในการจัด
 เกลาพฤติกรรมของสมาชิกได้ รายละเอียดของหลักการปฏิบัติ มีดังนี้

1. กรณีที่เป็นกลุ่มใหม่ เมื่อได้ดอกเบี้ยจากการให้กู้ยืมเงินแล้วให้แบ่ง
 ดอกเบี้ยเป็นเป็นสองส่วนเท่าๆ กัน ส่วนหนึ่งไว้ใช้จ่ายและใช้ปันผล อีกส่วนใช้ มาจัดตั้งเป็นกอง
 ทุนสวัสดิการ เงินกองทุนสวัสดิการ จะนำไปให้กู้ยืม ดอกเบี้ย ร้อยละ 10 ให้นำกลับเข้ากองทุน อีก
 ร้อยละ 90 นำไปจัดสวัสดิการตามความต้องการของสมาชิกกลุ่ม การจัดสวัสดิการได้มากน้อยขึ้น
 อยู่กับวงเงินกองทุนสวัสดิการ การสมทบกองทุนสวัสดิการจากภายนอก ให้นำเข้ากองทุน
 สวัสดิการ เพื่อให้กู้ยืม และนำดอกผล 90% มาใช้จัดสวัสดิการเช่นเดียวกัน

2. กรณีที่เป็นกลุ่มเก่า ที่มีการกู้ยืมเงินแต่ไม่ได้จัดสวัสดิการให้พยายาม
 แบ่งดอกเบี้ยเงินกู้ ออกมาจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการและนำมาใช้จัดสวัสดิการให้สมาชิก หากมีเงิน
 เหลือ หรือมีรายได้จากกองทุนสวัสดิการให้นำไปฝากออมทรัพย์ กรณีกองทุนสวัสดิการที่ไม่เกิด
 รายได้ให้แบ่งดอกเบี้ยเงินกู้มาสมทบให้ทุกปี หรือจะแบ่งดอกเบี้ยของเงินออมมาตั้งเป็นกองทุน
 สวัสดิการ นำเงินกองทุนสวัสดิการนี้ไปให้กู้ยืม นำดอกเบี้ยมาจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก และมีการ
 สมทบดอกเบี้ยเงินออมให้กองทุนสวัสดิการทุกปี

3. กรณีที่เป็นกลุ่มใหม่ที่มีเป้าหมายเพื่อการจัดสวัสดิการให้จัดสรรเงิน
 ออมส่วนใหญ่มาจัดสวัสดิการครบวงจรตามความต้องการของชีวิต คือ เกิด แก่ เจ็บ และตาย ทั้งนี้
 จะต้องคำนึงถึงจำนวนเงินออมและจำนวนเงินสวัสดิการที่จัดให้ซึ่งมีผลต่อความยั่งยืนของกลุ่ม ควร
 ใช้เงินออมส่วนหนึ่งจัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อพัฒนาชุมชน โดยภาพรวม และตั้งกองทุนสำรองไว้เพื่อ
 ประกันความเสี่ยง

จะเห็นว่า ขั้นตอนการใช้เงินออม จะมี 2 ลักษณะ คือ ใช้เพื่อการกู้ยืมและหรือการจัด
 สวัสดิการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความต้องการของสมาชิกกลุ่มเป็นหลัก อย่างไรก็ตามไม่ว่าสมาชิกกลุ่มจะมีความต้องการอย่างไรทุกกลุ่มควรจัดให้มีการจัดสวัสดิการ เนื่องจากมีข้อสังเกต
 จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่มีการจัดสวัสดิการจะมีความยั่งยืน และมีความมั่นคงที่สามารถพัฒนา
 ไปสู่ขั้นตอนต่อไปได้

2.3 การประยุกต์ใช้เงินออม เป็นขั้นตอนการนำเงินออม ไปสร้างกิจกรรมที่เกิดประโยชน์
 แก่ส่วนร่วม กิจกรรมที่จัดขึ้นจึงอาจแตกต่างกันไปตามบริบทและความต้องการของสมาชิก แต่มี
 เป้าหมายร่วมกัน คือ การนำเงินไปช่วยในการพัฒนาชุมชน ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมเวทีเรียนรู้และ
 การทำงานร่วมกันขององค์กรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน การพัฒนาธุรกิจและวิสาหกิจชุมชน
 และการสนับสนุนกิจกรรมและการบรรเทาทุกข์ของชุมชน การประยุกต์ใช้เงินออมในขั้นตอนนี้
 ต้องนำเงินที่เป็นดอกผลของกองทุนมาใช้ในกรณีกลุ่มที่มีการกู้ยืมเงิน สำหรับกลุ่มที่มีเป้าหมาย คือ
 การจัดสวัสดิการให้จัดสรรเงิน โดยแบ่งเงินออมส่วนหนึ่งออกมาใช้ในกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วน
 ร่วม และควรมีกองทุนสำรองเพื่อประกันความเสี่ยง

โดยสรุป การสร้างกลุ่มสัจจะออมทรัพย์จะเป็นกระบวนการของการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน คือ การสร้างการออม การใช้เงินออม และการประยุกต์ใช้เงินออม ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นลำดับขั้น จึงจะมีผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพองค์รวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การประเมินผลการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ

การพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สามารถประเมินความสำเร็จได้จากตัวชี้วัด 4 ประการ คือ 1) เงินออมและหรือแหล่งทุนชุมชน 2) การจัดสวัสดิการที่ครบวงจรชีวิต 3) เวทีเรียนรู้และเครือข่าย และ 4) กิจกรรมสร้างสรรค์ชุมชน ทั้งนี้พบว่า ผลของตัวชี้วัดต่อการสร้างเสริมสุขภาพ มีดังนี้

3.1 เงินออมและหรือแหล่งทุนชุมชน การมีเงินออมและการกู้ยืมเงิน ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของสมาชิกอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ การมีเงินออมไว้ใช้ยามชรา มีแหล่งทุนที่สามารถขอความช่วยเหลือได้ทุกครั้งอย่างสบายใจ เนื่องจากเป็นเงินออมของตนเอง อีกทั้งช่วยให้มีปัจจัยใช้ในการดำรงชีวิตซึ่งช่วยสร้างเสริมสุขภาพกายได้ นอกจากนี้การมีสัจจะต่อตนเองในการออมอย่างสม่ำเสมอ และมีสัจจะต่อผู้อื่นในการรับผิดชอบจ่ายเงินคืนและดอกเบี้ยได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของสมาชิกได้ด้วย เพราะการฝึกจิตในการดำรงไว้ซึ่งสิ่งที่ดีข้อมทำให้ผู้ฝึกนั้นมีสุขภาพจิตตามไปด้วยเช่นกัน

3.2 สวัสดิการที่ครบวงจรชีวิต กองทุนสวัสดิการเป็นกองทุนที่ช่วยให้สมาชิกมีหลักประกันในชีวิตยามเดือคร้อในวงจรชีวิต เช่น การเกิด แก่ เจ็บ และตาย ย่อมส่งผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพจิตเป็นอย่างมาก การมีสวัสดิการคำรักษาพยาบาลให้กับสมาชิกเป็นการส่งเสริมสุขภาพกายจากการเจ็บป่วยได้

3.3 เวทีเรียนรู้และเครือข่าย เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสุขภาพจิตวิญญาณ (ปัญญา) ของผู้นำ คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เนื่องจากการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์ได้ใช้กระบวนการทางปัญญาในการขับเคลื่อนอย่างไม่หยุดนิ่ง ในทุกขั้นตอนและกิจกรรมจะอาศัยปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นโจทย์ และมีการแก้ปัญหาร่วมกันทั้งในระดับกลุ่มและระหว่างกลุ่ม รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม ซึ่งเวทีเรียนรู้ในกลุ่มได้ช่วยการพัฒนาของกลุ่มของตนเอง ส่วนเวทีเรียนรู้ระหว่างกลุ่มในลักษณะเครือข่ายอำเภอหรือจังหวัด นอกจากการต่อยอดความรู้ในการพัฒนาแล้วยังช่วยทำให้เครือข่ายมีพลังอำนาจในการต่อรองได้อีกด้วย กระบวนการทางปัญญาที่เกิดขึ้นนี้จึงนับว่าสำคัญยิ่งต่อการพัฒนากลุ่มและเป็นการพัฒนาสุขภาพจิตวิญญาณ (ปัญญา)

3.4 กิจกรรมสร้างสรรค์ชุมชน ได้ส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพสังคมของชุมชน เนื่องจากตัวชี้วัดทั้ง 3 ตัวดังกล่าวไปแล้วเป็นตัวชี้วัดระดับบุคคล ส่วนตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มในระดับชุมชนสามารถวัดได้จากการมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ชุมชน อันเป็นการสร้างประโยชน์ให้เกิดกับภาพรวมของชุมชนซึ่งจะช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนนั่นเอง

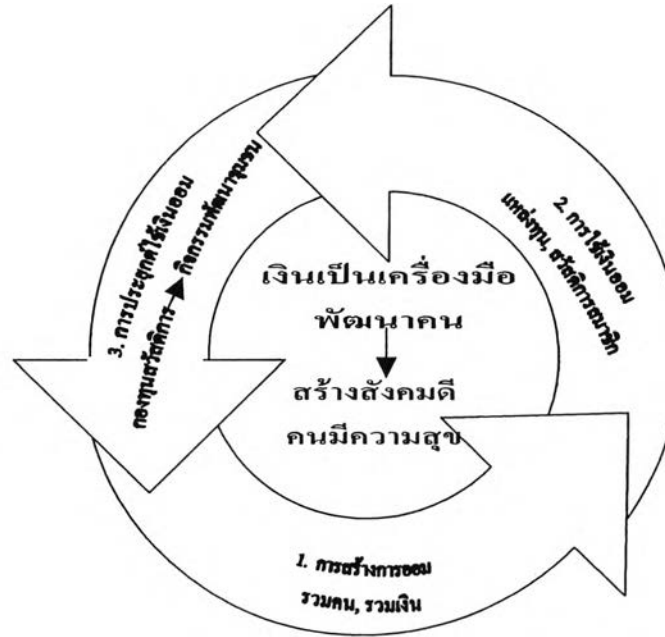
อย่างไรก็ตามสุขภาพทั้งมิติกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ (ปัญญา) มีความเชื่อมโยงและมีผลต่อกัน ดังนั้นไม่ว่ากิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์จะมีผล โดยตรงต่อมิติสุขภาพใด ย่อมส่งผลให้เกิดการสร้างเสริมสุขภาพในอีก 3 มิติ ตามมาด้วย

รูปแบบกระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 8

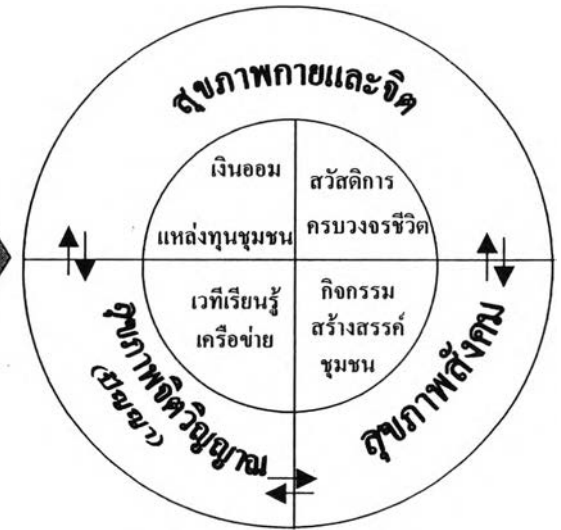
การประเมินชุมชน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความเกื้อกูล
ภาวะผู้นำของผู้นำกลุ่ม คุณธรรม, ความสามารถ
ความต้องการของชุมชน แหล่งทุนชุมชน, สวัสดิการ

กระบวนการสร้างกลุ่มสัจจะออมทรัพย์

ผลการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อ การสร้างเสริมสุขภาพ

ภาพที่ 8 รูปแบบกระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ